

„koordinované“. Mezi nimi je vztah prostředku k účelu vyloučen.

Posléze chci ještě připomenouti jako zakončení úvah této kapitoly, že nikterak si nesmíme představovati, že by vyšší postulát představoval vždy něco od postulátů podřazených odlišného (jako tomu je na př. v našem případě — vyšší postulát je „krásná zahrada“, podřazené jsou „krásný trávník“, „krásné ovoce“ a „krásné květiny“), nýbrž že často jde při něm pouze o umělou konstrukci, vyjadřující sumu podřazených postulátů. Jako příklad stůjž zde slovo *καλλὸςκαὶγαθὸς* vyjadřující postulát dokonalého člověka.

III. Závěrečné slovo o teleologických pojmech a jich teleologické povaze.

Vzájemná souvislost teleologických pojmů, jak jsme je analysovali v předchozích výkladech, jeví se takto: Účel je chtěné pomocí prostředku. Aby účel byl dosažen, hledá se prostředek. Aby mohl platiti za prostředek (zjev sloužící účelu), musí se poznati zjev schopný býti prostředkem, t. j. upotřebitelný. Nositel této upotřebitelnosti nazývá se statek. Jakmile byl nějaký zjev poznán jako upotřebitelný, t. j. jako statek, je chtěné, aby se stal prostředkem. Chtění něčeho jako prostředku zoveme potřebou. Statek stane se objektem potřeby. Použitím stane se co sloužící účelu užitečným, jako užitečný zjev bude jmenován prostředkem.

Všechny dosud analysované pojmy jsou pojmy čistě teleologickými. Žádný z nich není specificky hospodářský. Tím liší se moje pojetí od běžné nauky, která tyto pojmy šmahem považovala za hospodářské. Tyto pojmy nestanou se nikdy hospodářskými snad proto, že by se

účel, kolem kterého se řadí, stal hospodářským. Neboť takového účelu není. Tyto pojmy jsou a zůstanou čistě teleologické. Tak na př. stavba železného železničního mostu, jež patří podle shodného mínění všech autorů do oboru techniky, nejeví se přec pouze účelem, pro který je na př. železo užitečné a je tudíž jako takové prostředkem, nýbrž železo je též chtěno jako prostředek, stává se tedy objektem potřeby, má sloužitelnost potřebě, t. j. schopnost státi se prostředkem, má tedy upotřebitelnost, je jejím nositelem, je tudíž statkem. Ačkoli tedy, je-li účel technický, i všechny pojmy kolem něho se řadíci musejí býti též technické, vidíme, že nechybí tu ani jeden z těch pojmů, které jsme analysovali. Z toho plyne, že jsou zde používány v technickém smyslu myšlení a že jejich „též hospodářský“ charakter nebyl nikdy brán v pochybnost. Ježto nejsou ani vysloveně technické ani hospodářské, musily vzniknouti z téhož způsobu myšlení, t. j. teleologického. Rozlišuji dvě centra soustavy teleologických pojmů:

1. účel jako chtěné,
2. potřebu co chtění něčeho jako prostředek.

1. K centru účelu patří:

- a) užitečnost jako schopnost sloužití dosažení účelu,
- b) prostředek jako nositel této vlastnosti, krátce: jako užitečný zjev.

2. K centru potřeby patří:

- a) upotřebitelnost jako vlastnost sloužící uspokojení potřeby, krátce: jako schopnost státi se prostředkem,
- b) statek jako nositel této kvality, krátce: jako zjev schopný státi se prostředkem.

Účel a potřeba jako ona dvě centra nestojí k sobě navzájem bez jakéhokoliv vztahu. Spojení mezi nimi

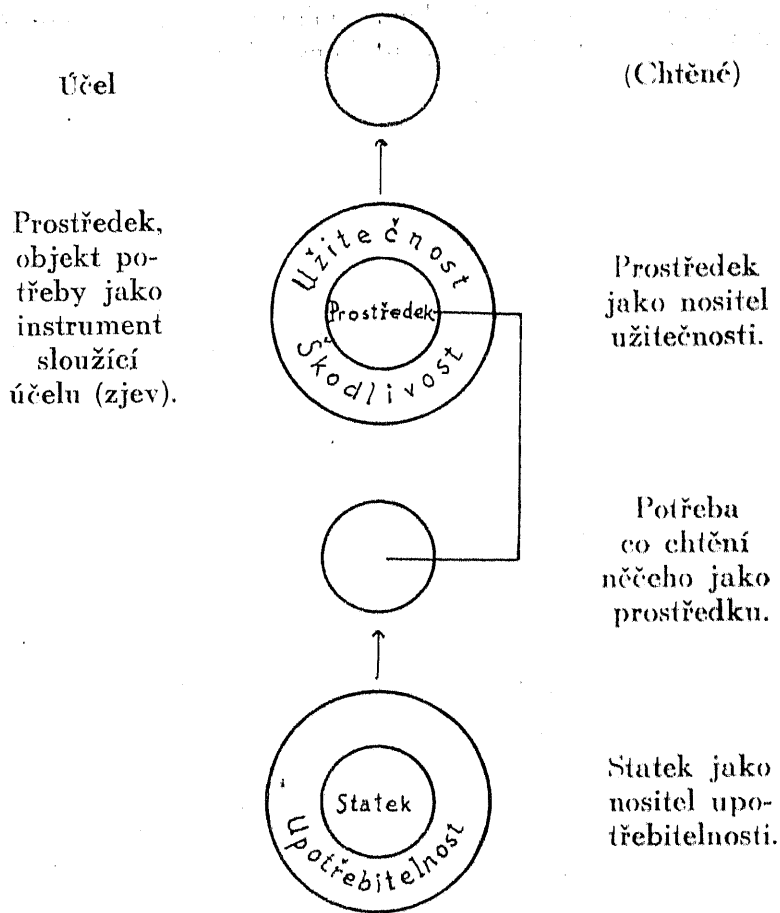
vykonává prostředek. Potřeba je chtění něčeho jako prostředku, jenž patří právě již skupině pojmů seskupených kolem účelu. Uvedená centra nejsou též zcela analogická, neboť účel je chtěné, potřeba chtěním, onen je pevným bodem, tudíž je statický, potřeba je tendencí a tudíž něco dynamického, z čehož plyne, jak jsme již řekli, že se mluví o dosažení účelu, avšak o uspokojení potřeby.

Tento důležitý rozdíl mezi chtěným a chtěním byl takřka zcela setřen generální nesprávnou aplikací termínu postulát. Neboť mluvilo se*) o „postulátu prostředku“ ve smyslu „chtění prostředku“ a současně o „hospodářském postulátu“, čímž se rozuměl nejvyšší hospodářský účel — tedy „chtěné“. Tímto zaměňováním a míšením „chtěného“ s „chtěním“, jež obojí bylo kryto tímž termínem „postulát“, lze patrně vysvětliti, proč leckdy pojmy užitečnosti a upotřebitelnosti, nebo prostředku a statku stávaly se takřka identickými — aspoň podle podávaných definicí. Neboť je-li účel postulátem a potřeba též postulátem, pak jsou vlastně oba tímž pojmem, totiž účelem, a obě kvality — užitečnost a upotřebitelnost — i jejich nositelé — prostředek a statek — stanou se nerozeznatelnými.

Subtilní rozdíl, o němž tu mluvíme, lze ostatně vyčítiti i z obou skupin pojmů, jak jsme je naznačili. Neboť užitečnost a prostředek jsou povolány do služby pro určitý konečný cíl, pro „chtěné“, upotřebitelnost a statek jen pro určitou tendenci, totiž „chtění“. Potřeba je však chtění něčeho jako prostředku, prostředek je tudíž ve vztahu k potřebě něčím chtěným, je postulátem — podobně jako účel je postulátem ve vztahu k subjektu chtění. Bylo by dokonce možno říci,

*) Engliš: „Postulát prostředku je potřeba“. — Příručka nár. hosp., I. vyd., str. 578.

že „prostředek je účelem chtějící potřeby“. Podávám tu ke konci malé schéma, abych učinil ještě srozumitelnější to, co jsme si řekli:

Těmito výklady považuji za dostatečně objasněnou otázku teleologického pojmosloví.

Víme-li nyní, co to je teleologické myšlení a jaké jsou základní pojmy tohoto způsobu myšlení, máme pevný základ pro další úvahy ve vědních odvětvích, v nichž těmito instrumenty jest nutno pracovati. Máme potřebné stavební kameny, abychom mohli bezpečně budovati dále svoji teoretickou vědní konstrukci.